

ШЫН

1969 ч.
МАРТ
23
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 70 (7945).

Өртөө 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтеринге соңгулда түңнелдериниң дугайында ДЫҢНАДЫГ

Соңгулда түңнелдериниң дугайында саннарны эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнарында
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун алган материалдарын суугаар моон адаанда парлады

1969 чылдың март 16-да бүтү эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларга ажылчы чоннар депутаттарының край, область, автономнуг областтарның, национал округтарның округ, район, хоорай, хоорайларда район, көдөө болгаш суур Советтеринге соңгулда эрткен.

Күрүнө эрге-чагырганың чер-чер органына соңгулда бүтү республикаларга организасты, соңгулчуларның политикаг болгаш күш-ажылчы бедек ийедейлиги, кайгычык хууну—Владимир Ильич Ленинниң төртүңгөн хуунулар бээр 100 чылды төлөткүч уткуур дөст бүтү улустун чарыжының байдалына эрген.

Соңгулдары чорудары-биле 2.155.207 соңгулда комиссияларын тургускан болгаш оларга хой-ниги организастыларның база ажылчы чоннар депутаттарының 8.698.765 төлөөлүкчүлери ашкандар. Комиссияларның составына 3.886.638 төлөөлүкчүлөр, азы 44,7 хуу; СЭКП-ниң кеңигүнери болгаш кеңигүнери кандидатары 2.870.003 кижи, азы 33,0 хуу, партия кеңигүнери эвестер 5.828.162 кижи, азы 67,0 хуу болган. Комиссияларның составына ВЛКСМ-ниң 870.725 кеңигүнери ашкандар.

Соңгулдары ажылчы чоннар депутаттарының 6 край Советтеринге, 107 область, автономнуг областтарын 3 область Советтеринге, национал округтарын 10 округ Советтеринге, 2.878 район, 1.910 хоорай, хоорайларда 434 район, 40.748 көдөө болгаш 3.433 суур Советтеринге чоруткан. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары-биле холбаштыр Уабер ССР-ге 2 район Советтеринге, бир хоорай, 12 көдөө болгаш 3 суур Советтеринге соңгулдары соңгулараткан.

Бүтү чер-чер Советтеринге соңгулдары чорудары-биле 2.071.925 соңгулда округтарын тургускан. Чуртка 165.285 соңгулда участоктарын тургускан.

Бүтү чуртка соңгулчуларның даңамына 149.775.884 кижины кырген, оларның иштинде бадылаашкына 149.688.915 соңгулчулар азы 99,95 хууу киришкен.

Соңгулда соңгулчуларның киришкени эвилелдешкен республикаларның, Советтерин азы-биле дараазында саннар айтып турар:

Эвилелдешкен республикалар	Соңгулчуларның ниги саны	Бадылаашкына киришкен соңгулчулар		Советтер	Соңгулчуларның саны	Бадылаашкына киришкен соңгулчулар	
		сан-биле	хуу-биле			сан-биле	хуу-биле
РСФСР	83.399.441	83.342.309	99,93	Крайлар	9.961.199	9.954.827	99,94
Украина ССР	31.616.032	31.610.798	99,98	Областар	101.941.206	101.889.424	99,95
Белорус ССР	5.659.791	5.658.018	99,97	Автономнуг областтарда областтар	1.075.872	1.075.560	99,97
Узбек ССР	5.398.934	5.398.256	99,99	Национал округтарда округтар	579.767	579.438	99,94
Казах ССР	6.819.411	6.818.806	99,99	Районнар	76.188.036	76.168.292	99,97
Грузия ССР	2.761.370	2.761.513	99,99	Хоорайлар	82.570.751	82.512.302	99,95
Азербайжан ССР	2.406.201	2.405.974	99,99	Хоорайларда районнар	39.401.968	39.372.601	99,93
Литва ССР	1.996.794	1.994.330	99,98	Көдөө	60.609.618	60.595.574	99,98
Молдавия ССР	2.105.286	2.103.392	99,91	Суур	14.085.281	1.079.852	99,96
Латвия ССР	1.700.886	1.698.592	99,88				
Кыргыз ССР	1.433.937	1.433.573	99,97				
Таджик ССР	1.297.545	1.297.200	99,97				
Армения ССР	1.215.780	1.215.288	99,96				
Туркмен ССР	1.009.866	1.009.454	99,96				
Эстон ССР	955.067	951.558	99,63				

Коммунистерин болгаш партия кеңигүнери эвестерин улусчу блогунун кандидатары дөст соңгулчулар чалгыс эл-сеткил-биле бадылаан

Советтер	Депутаттарга кандидаттар дөст берген бадылаашкы		Кандидатарга уткуур бадылаашкы	Күш чок санаал болоткучулар	Советтер	Депутаттарга кандидаттар дөст берген бадылаашкы		Кандидатарга уткуур бадылаашкы	Күш чок санаал болоткучулар
	сан-биле	хуу-биле				сан-биле	хуу-биле		
Крайлар	9.924.285	99,99	30.472	70	Районнар	75.969.798	99,74	198.345	149
Областар	101.583.170	99,70	305.733	521	Хоорайлар	82.184.703	99,60	36.957	642
Автономнуг областтарында областтар	1.072.188	99,99	3.366	6	Хоорайларда районнар	39.206.536	99,58	165.834	231
Национал округтарын округтар	575.655	99,35	3.783	—	Көдөө	60.412.723	99,70	182.634	217
					Суур	13.018.310	99,53	61.433	109

Бүтү чер-чер Советтеринге 2.070.539 депутаттар соңгулган, оон иштинде: крайлар Советтеринге 1901 депутаттар, областтар Советтеринге 22.792, автономнуг областтарында областтар Советтеринге 1.153, национал округтарын округ Советтеринге 968, район Советтеринге 226.570, хоорайлар Советтеринге 245.193, хоорайларда район Советтеринге 91.513, көдөө Советтерге 1.289.783, суур Советтеринге 190.666 депутаттар. Чер-чер Советтеринге соңгулган депутаттарын аразында 1.046.896 кижи азы 50,6 хууу Советтеринге эрткен чыныгының депутаттары эвес болуш турар.

145 соңгулда округтарына (көдөө Советтерге соңгулда талазы-биле 135,4 суур, 3 хоорай болгаш 3 район советтеринге) бадылаан кандидаттар

Эвилелдешкен республикалар	Соңгулчан бүтү депутаттар	Оң иштинде:											
		Херэженер		СЭКП кеңигүнери болгаш кеңигүнери кандидатары		партия кеңигүнери эвестер		оң иштинде ВЛКСМ кеңигүнери		Ажылчылар		Колхозчулар	
		сан-биле	хуу-биле	сан-биле	хуу-биле	сан-биле	хуу-биле	сан-биле	хуу-биле	сан-биле	хуу-биле	сан-биле	хуу-биле
РСФСР	1.092.775	498.315	45,6	483.657	44,3	609.118	55,7	34.666	12,3	421.843	38,6	247.702	22,7
Украина ССР	425.574	179.602	42,2	201.790	47,4	223.584	52,6	58.703	13,8	128.328	30,2	177.126	41,6
Белорус ССР	81.808	35.900	43,9	35.932	43,9	45.876	56,1	11.116	13,6	22.218	27,2	28.165	34,4
Узбек ССР	82.175	36.727	44,7	38.119	46,4	44.056	53,6	8.876	10,8	22.983	28,0	31.547	38,1
Казах ССР	109.160	47.164	43,2	46.703	42,8	62.457	57,2	14.894	13,6	55.877	51,2	10.829	9,9
Грузия ССР	48.749	22.068	45,3	22.068	45,3	26.680	54,7	5.940	12,2	11.080	22,7	20.849	42,8
Азербайжан ССР	44.561	19.732	44,3	19.734	44,4	25.767	57,8	6.870	12,4	12.843	28,3	17.711	39,3
Литва ССР	29.557	13.043	44,1	12.868	43,5	16.689	56,5	3.562	12,1	8.965	30,3	9.658	32,7
Молдав ССР	33.120	15.949	48,2	15.650	47,3	17.470	52,7	4.974	15,0	9.391	17,9	16.491	49,8
Латвия ССР	32.905	11.314	47,3	10.555	44,2	13.350	55,8	3.433	13,1	6.744	28,2	8.425	35,2
Кыргыз ССР	23.853	10.409	43,6	10.847	45,5	13.006	54,5	2.701	11,3	7.449	31,2	8.606	36,1
Таджик ССР	20.455	9.000	44,0	9.449	46,2	11.006	53,8	2.181	19,7	4.270	20,9	9.438	46,1
Армян ССР	25.273	10.898	43,1	11.758	46,5	13.515	53,5	2.600	10,3	8.309	32,9	8.713	34,5
Туркмен ССР	18.481	7.763	42,0	8.008	43,3	10.473	56,7	2.497	13,5	4.322	23,4	8.041	43,5
Эстон ССР	11.293	5.379	47,6	4.433	39,3	6.860	60,7	1.146	10,1	4.195	37,1	2.766	24,5
ТУНУ:	2.070.539	923.313	44,6	931.632	45,0	1.138.907	55,0	263.850	12,7	725.357	35,0	606.097	29,3

★

БОТТУГ ПРОГРАММА

Баршав Керэзияның киржикчилери күрүлөөр Европага тайбыны болгаш айыл чок чорукту быжыктарыңа угулардыг боттук болгаш тода Кыргыргың үндүргөн. Ол Кыргыргы делегацияны калбак хой-нигиизиниң улуг согуургалын хайныктырган. Ол дугайы бо чутуга төөгүлү документини чүдүлүгүзүңде ан безин көрүң болур. Амгы байдалы угаамайдыг үнелер көөр чорук чаа шериг мессидегишкы ийер ийиң айылдылар Европаның камгалаар, ниитиле тургузуудан таамайларга чокка, тайбыл догунаашкынын принциптеринге үндөүлөш, Европаның бүтү чурттарынын аразында бот-бодуңа ажыктыр үр-түңнелди кады ажылдажылган хөгжүдөр-биле улуг күешишканын үндүрүш мырнай эрежок чутуга апарган деп түңнелди кылыртыңа улам хой санын тайылбырлашканын, парламент кеңигүнерин, күрүнө болгаш ниити ажылдакчыларын чедирген.

Будапештиге хуузи алган Кыргыргыда бижээн тодаргай саналдары анализтеп көрүлгөн, хой-хей чурттарыны согуунары «Угаан-сарымдыг чоруктуң үнү», «Үндөш бажылаалыг программа», «Дүшкүрүг чорукту чазырдыларынның политиказы» деп улуг эгелер-биле ул Кыргыргы камчар көргөн дугайында чүдүдөрүң парала турган. Европаның кады ажыл-

дажылааның үндөш сууру ол чурттарга ниити ужуру-лазы болгаш оларның амгыларды эрге-ажыктарында дүшкөн чүдүлөр болган турар ужурул деп, Кыргыргыда айткан бодалды элөө хой согуунарың тайылбырлашканы дегендеген. Ол болза, шеригин чаа мессидегишкыниң бодуруа, күрүнө-лерин дең эргенге, хамаарышпас чоруну болгаш туска догунаашкынын күндүлөп көрүңгө үндөүлөш, бүтү күрүнө-лерин аразыңга политикаг, экономикаг болгаш културлуг харылзааларын быжыктардыр.

Англияның депшидеген паралаа Кыргыргыда бижээн тодаргай саналдар хой миллион англи чаннарынң үндөш-бодалдары дүшкүлүгүр деп дегендеген. Ниити-европа төүлөс хуралы чылдылары Европаның шериг бот-бодуңа ажыктыр чорукту чазырдылар болгаш Европаның айыл чок чорунун айттырдыларынң талазы-биле ниити-европа чөвүлө хуралын чылдылары Европаның бүтү улустарының эрге-ажыктарың дүжүр дээрзин база санап турар.

«Пари-жур» солугуа француз журналист Женевиэва Табу Баршав Керэзияның күрүнө-лериниң саналдарың «тайбыл ажыктыр догунаашкынын политиказы» кылдыр үндөш. Будапештиге айткан программаның боттук шынарын чүдө европа паралаа дегендеген эвес. Чижээ, Японияны «Иомиури» солугуу мынды бодалды айтп турган.

Дүшкүрүлүг чорукту чазырдылар дөст, чепсегде-ишканын дүжүр дөст, улустар аразында тайбыны болгаш кады ажылдажылган хөгжүдөр дөст демисеге күешишканын каттыштырмыштыр аргалыг тодаргай хөдөмшканын программамыга удурулган турар күштер база бар. Мындаа-да бо күштер иштинде сөстү сөглөсө. Бүдүрөжир чоруктуң байдалын быжыкталаар, тайбын дугайында ниити дегендеген дүшкүрүлүг чорукту чазырдылар болгаш чөпсөгөннишканын дүжүр, улустар аразында кады ажылдажылган хөгжүдөр талазы-биле боттук хөдөмшканын чөпсөгөн хөгжүдөр шалыңыр деп, Баршав Керэзияның чурттарынын Кыргыргынын чүдө делегацияны хой-нигииз эвес, харын база Европа күрүнө-лериниң хой чазактары дөсткүр чигенни чок.

П. ОРЛОВ,
СЭТА-ның тайылбырлашкызы.

ПОЛКОВНИК Д. В. ЛЕОНОВКА БОЛГАШ УЛУГ ЛЕЙТЕНАНТ И. И. СТРЕЛЬНИКОВКА СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИН МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫ

ССРЭ-ниң күрүнө кызыгарын камгалап турар үеинде маадырлыг болгаш эрес-дидим чорукту көргүсө кижи дөст Ленин орденин болгаш «Алдын сымды» медалды бериппаан, Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр болза:
Полковник Демократ Владимирович Леонюк. Улуг лейтенант Иван Иванович Стрельников.

Москва, Кремль.

1969 чылдың март 21.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

БИЧЕ СЕРЖАНТ Ю. В. БАБАНСКИЙГЕ БОЛГАШ УЛУГ ЛЕЙТЕНАНТ В. Д. БУБЕНИНГЕ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИН МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫ

ССРЭ-ниң күрүнө кызыгарын камгалап турар үеинде маадырлыг болгаш эрес-дидим чорукту көргүсө кижи дөст Ленин орденин болгаш «Алдын сымды» медалды бериппаан, Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр болза:
Биче сержант Юрий Васильевич Бабанский. Улуг лейтенант Виталий Дмитриевич Бубенин.

Москва, Кремль.

1969 чылдың март 21.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

1969 чылдың март 2-де ССРЭ-ниң Даман ортулук районда күрүнө кызыгарың кыдат чөңгөччилерин халдаашкынын ойтур шаар үеинде эрес-дидим болгаш шудуру чорукту көргүсө кижи дөст ССРЭ-ниң

Дээди Совединиң Президиуму 1969 чылдың март 21-де Чарамы-биле кызыгаар шериглериниң бөлүк шериг албанынгарын болгаш кызыгаар районун хамаатыларын ор-

деннер болган медальдар-биле шаңнаан, оон иштинде биче сержант В. М. Капмын болгаш подполковник А. Д. Константинов Ленин ордени-биле шаңналган.

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

Часкы тарылгага

Таңды районун улуг тараалан ажал-агымы болур. «Тыва» совхозун коллективизм 1969 чылда тараа култураларының гектар бүдүрүлгөн 10 центнер дүжүлгү азыр, күрүнө 13000 тонна тарааны дүжүлгү соруганы салган.

Бо соруганы чедип алмыра, часкы тарылгага бүтү белеткелдерин чакыс хову ажылдары агаарың бетиңде бүрүн доозары чутуга. Март 15-те байдал-биле азыр, тракторлар септелгенин паны 80 хуу күөстүңгөн, азы ам-даа 23 трактор септелгенин үнүм. Ураан аргылаашкыны доозубаан, ону апрель 1-ге чедир аргылап доозар дөст ашканды турар. Бо чылдың тарылгазында эрткен чылдан 23 муң гектар ажал чери аңдарын белеткени. Тараа култураларын болгаш

кукурузаны 27 муң гектарга тарымыр. Моон алырга, ам-даа дөст муң та хире чери чазын удур аңдарын тарымыр апар.

Өске белеткелдер кандыгы? Трактор-хову ажылының бригадалары бүрүн четчелеттеним, хову тураларының белеткел канчалмаан-да. Хову тураларында чөпсөгөн чурттар, чөкө орун херетил, ловаар чедир бе дөст дугайында айттыр тодаргышмаан.

Ам соруга болза техниканың, урунның болгаш көдөө ажал-агымын өске чөпсөгөннү белеткенин дүргөдөш, апрель 1-де доозары-биле чөпсөгөн, хову тураларының белеткел катал чорудары чутуга.

А. СУДЕР-ООЛ.

ПЛАН

күөстүңгөн

Аалдары беш чылды дөртүк чыныгы баштайгы кварталы ажал-талын келген. Улуг-Хем районда «УТКА 25 чылы» совхоза күрүнө бирги кварталда 860 центнер эт дүжүлгү турган, мартын 15-не чедир 956 кыдыр ажырган. «Күн-ажыктуу хову» чаа совхозтуң көргүзү оон-даа бедик. Совхоза кварталда 220 центнер эт кыдыр панын 427 центнерге күөстүңгөн.

«Улуг-Хем» совхоза эт панын күөстүңгөн кыдыр. Панда көрдүңгөн 420 центнер 395 чөпсөгөн.

Л. МИХАЙЛОВА.

ДУРЖУЛГА

СОЛУШКАН

Март 21-де Кызыл-Мажалык суурга Барыш-Хемчин районун бүтү партия органдарының, бот-бодуңа секретарының чалгыс хууну семинары болу эрткен.

Хуунуң ийги чартында семинарның киринчилери Ал-Довурак хоорайны албан, бүдүрүлгө черлеринге экикурсиллаан болгаш «Тыва даг-дугу» комбинатында партия органдарының ажылынын дүжүлгүлгөн солукшан.

«Ленинчи эдерери ышкаш, ооң бодунуң амыдыралын берген херек дээш маадыр-лыг демесежи ышкаш, оон бедик болгаш чагай чүүл чок. Ажылчынар, тараачы-лар»
(В. И. Лениннің төртүнчүсүнүнүн бээр 100 чымына белетке дуйайында СЭКП ТК-ның доктаалымыдан).

«Шынның» интервьюзу

ШИИТПИРЛИГ ЧЫЛ

Акс дээринде шолбан сылдыс чүдөн чырык херелденген бистин улуг Совет Төрзөн чуртувусту аны-думалышы уластар аас-кемжит, эпиг-деминг чурттап, улуг Ленин башы-зынга, партияның болгаш чазактын ленинчи национал поли-тиказына чоргаарланып, коммунизмнің чырыктыг туудун дээш соруң киришкин-биле туудуп турар. Тываның черинге чырыктыг 25 совет чылдарың дургузунда таныттыңмас улуг чуртталгалар болган. Оларның бирээзинге орус, тыва болгаш еске-даа акы-дуңма улустарың найыралың чор-гаар демдээ — «Тывакобальт» комбинаттың туудушуну хам-маармыр.

Бо чыл ук комбинаттың амыдыралыңа шийтирилг. Чүге дизе бо чылгы шемелдеринг сөөлүндө тыва кобальт бистин социалисттик Аза-чуртувустуң күчүзүн немээр. Бо улуг сорулганы акы-дуңма улустарың төлээлери комбинат ту-дуунда канчаар күүседип турарың кал металлургу, техниктиг, эртемнирнң кандидады ДОРЖУ БАЗЫРОВИЧ БУЗУР-ОЛ-ДАН бистин корреспондентис дилзэн. Оон чамдык бодалда-рын «Шынның» номчукчуларыңа бараалгаттывыс.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Силерниң кинриле тайлабырлар кончут чоптут. Доржу Базырович. Бистин бүтү амыдыр-лыс, күженишкенирине алаарлы ленинчи юбилейге бе-леткеде бараалгаттыңар. Ол дугайында СЭКП ТК тусай доктаалды шыгаша үндүрген болгай. Бо талам-биле кандыг ажылдар чоруп турарын тайлабырлар көрүкчүе канды-гы?

Д. Б. БУЗУР-ОЛ. Ажылга хынамчалыг, быжырмачыг чорукту Владимир Ильич Ленин негеп чораш. Улуг Октяб-рин бодараткан, Совет Төрзөн чуртуу тургускан болгаш Аза-чурттуң Улуг дайыныга ону камгалаан кижилерниң салгал-чылары бистер, баштыңчыны чыгыларын шак бүтүе бодан чорутуу бис. Бо чыл бистин «Тывакобальт» комбинаттың амыдыралында шийтирилг үе келген, ону бүтүрүлгени ажылга киирериниң үези деп болур. Ону чүдөн көрүп бо-лурал? Амгы үедтеги амыдыр, бистин мурунуста бөгүлүг сорулга анаа черден үнүп келбээни билдиргир. Эрткен чы-лын бистин бүтүрүлгениң энергетиктиг чүрө — ТЭЦ-ти алы-тыккан бис. Оон алгыда технологтуг пехтеринг бирээни — чутай өрттедир пехти ажылга киирди. Ичтанган бистин бо чылды кылдыр ажылдарымыс эркен чылдаазы-биле дес-дараалашка, улашкыч болуп турар.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Ажылга киирген технологтуг пех ду-гайында каш сөстөн неместеи көрүңер.

Д. Б. БУЗУР-ОЛ. Бистин алыр ужурулг продукциясы ты номчукчулар билдир-де болгай. Комбинаттың адын-даа болза

нар, интеллигенция, хөй националдыг бүгү совет улус ленинизмге шынчы, Ленинниң ады-биле чурттап, ажылдап, тиилеп турар-лар».

(В. И. Лениннің төртүнчүсүнүнүн бээр 100 чымына белетке дуйайында СЭКП ТК-ның доктаалымыдан).

«Тывакобальт» деп адаан. Иччаарга технологтуг пех дээр-ге улус продукцияны алырыңа эргежок чутула черлерниң бирээ-зи болур. Бо чүңү көргүзүп турарың? Бис алыс чедер ужу-рулг сорулгавыска чокшунулап келгенви о-дур. Оске тала-зында, чутай өрттедир пех амгы үеде бистин республиканың чамдык черлеринге чутай-биле дулаал турар.

Бо чыл бистин мурунуста кандыг-кандыг кол сорул-галар туруп турарың? Ол дээрге кол-кол технологтуг пехтер-лерни ажылга киирер талазы-биле таарыштырыла ажыл-дары болур. Хамык ажылдар колдуунда-ла кол корпуска, кысказы-биле чуталааларга — бо-ла бүтү ажылдары кылыш келген ужурувусту илередиң турар черге болдуар. Азы ни-тизи-биле 350 муң рубль түңүг капитал салышкыны шийгээни алыр.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Удавас ажылга киирер тыва завод-туң кол чүрөс автокал бедире болур деп силерден дыңда-дымыс. Ол күчүлүг техниканы магаддап көрдүсүс, оон нинти ужуру-дулазың дугайында чүңү чуталаал болур силер, Доржу Базырович?

Д. Б. БУЗУР-ОЛ. Мен дээрге Саглы-Бажының калды-рыңа өскөн бөдүүн тыва араттың оту-ла болгай мен. Чаа үениң ачызында эртем-билигке өргөнгөш, ленинчи индустри-ализация планының улам ыдайгы хөгжүлүдизинге боттут үлүмүнү кириш, хамык өш-өөр-биле кады ажылдап турар кижидир мен. Онунг металлургияга автокал ажылдар ду-гайында нарын айттырың Совет Эвилелинге бир дугаарында шийтирилээр улуг аас-кемжи бистин бүтүрүлгениң анык-даа, хоочун-даа калдырарың үлүңгө оонашкан. Ол дээр-ге Төрзөн чурттуң чечетелиншикини бистин салышкыны-мыс-тыр. Кол-ла чүве чүл дээрге бо ажыл чедикшиктинг боттандыры, партияның болгаш чазактын улуг даалганын чиге күүседиң болур.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Силерниң бүтүрүлгө черинг туудуңа кайгамчыктыг маадырлар өлүп келген-дир. Тууду доктур-зириниң дыма хөй комбинаттың бүтүрүлгө пехтериниң иштинге доктаалар орун эаар. Ол элпеге хамаарыштыр чүңү чуталаал болуруда, «Шынның» номчукчуларыңа со-нууралын көрүңер.

Д. Б. БУЗУР-ОЛ. Келир чылдан агаалаш, продукцияны үзүк чокка берип агаалаш комбинаттың ажылчыларын бол-ган инженер-техниктиг ажылдакчыларын амгы хүннерде шийин ап, белеткен турар. Тускай мергежилдер алы-биле белетке — өөреникчилеп база бригада аргазы-биле өөренип, тускай училищелерге чорудуп, төрөл бүтүрүлгелерге белет-кел эрттирип турар бис. Бистин бүтүрүлгөс амгы үениң ая-нарын техника-биле чепсегелер, анаа ханы билигиг ажылдакчылар негеттир. Бо хүннерде байдал-биле алырга, бисте кадрлар айттыры чогумчалыг. Тываның баштайгы ая-улуг заводтарың бирээзинге ам-даа хөй-хөй энтузиастар, мангыт аныктар келир деп бүүрүп турар бис. Ортумак школарың чоокку чылдарда доозукчуларын ман-даа тур-ар бис.

КОРРЕСПОНДЕНТ. Чурттуң база бир улуг болгаш чутула бүтүрүлгөс, туудуп турар «Тывакобальт» комбинаттың төрө-заводунга баар дээш, ээсин кырында турарыңары билер бис. Кыска болгаш тодаргай интервью дээш четтирдис. Бистин чутаалымы түңей аарак чүңү сөгөп болур силер?

Д. Б. БУЗУР-ОЛ. Бистин комбинаттың ужуру-дулазы бү-гүдөгө билдиргир. Улуг Төрзөн чуртта, оон ая сайзырангай техникамыңа чутула продукцияны бээр. Ол дээрге бүтү-эни-лелге бистин салышкынымыс, чурттуң күчүзүңе немере-вис болур. Оске талазында, малчын араттарың ажы-төлү сайзырангай техниканы башкарып, республиканың ажылчын аныгыга төлөпиг немере болур. Бистин улуг совет улус-туң күчүлүг бажымы — В. И. Ленинниң чырыктыг турас-таалы кылдыр коммунизмни тургузары — дээш тура дүшөсө илгит чутула «Тывакобальттың» амгы болгаш келир үедтеги ажылдакчыларын, энтузиастарын, маалырларын соруң ки-рер.

Бистин чонувустуң бурунгаар бажымы доктааш дивес. Чүге дизе бистин ужурувусту улуг Ленинниң өлүм чок идея-рын чырылг турар.

Кыргыз Хууракович ХОЙТПАК-ООЛ:

— Тыва улустуң шаандан тура-ла «даай көргөндө чээн омак» деп үлгөргө сө-зү бар. «Артаа-Седи, Авыгаа-Седи» деп

Ленин кудумчулары

Совет кижилер боттарың амыдыралыңа эң чутула бол-гаш унелиг чүүлериң ынак баштыңчымыс Владимир Ильич Ленинниң ады-биле холбаштырып турар. Эңне күчүлүг электри станциясы, өш-не чараш кудумчу, завод, колхоз, совхоз — шүптү-ла Ленинниң ады-биле адатты-ган, оон өлүм чок идеяларын көрүчү, баштыңчыны дийриг тураскалы болуп ту-рар.

...Оон бээр ам чээрби ду-гаар час дүштү. Тываның бир чараш булуңтарың бирээни Хову-Аксинга геолог-шынчи-лел ажылдарың чорудуп тур-ган. Өмнү, чүтү-хөмбү чү-дүрүп алган, геолог-шынчи-лел партиязыңа ажылдаар дээш, Элегес унун өрү көжүп чоктадым. Ол үеде суур тур-ган эвес, каш борбак ынак бажын бар чүве, дөрт-беш майтын хал каан ол-ла.

Баштайгы үеде суг кы-дында тазыр черге өмнү тиккеш, ажылга кирип алган, аял каларың чоруп тур мен. Удаваанда чер үттектиң бол-лу бердим. Ол аразында биче-жек бажыңар чанында орту черге өргөнгөш какаш, келир үедеги ажылчын суурну план-нап каан. Ажылчын кпжиге турум бажын херек, мепээ черден айтты бээрин дарга-ларыңдан дилзедим.

Геолог-шынчилел партия-зың турлаандан шала ке-дээр ая тазыга бажын орну айттырып алдым. Кожалар-даа чок, көшкөн аалды кым шй-ладыр боор, харын боттары-мыс чаа черге бичежек

Акы-дуңма найыралдың бижимели

ССРЭ-НИҢ КҮРҮНЕ ШАННАЛЫНЫҢ ЛАУРЕАДЫ

Кыргыз Хууракович ХОЙТПАК-ООЛ:

тоолда база-ла бистин чонувустуң эл-найыралчы сеткилин илереткен. Ынчалза-даа найыралдың, акы-дуң-малышың өзүңүң мурунда канча-даа көстүп көрбөз чижектери бис-тин амгы амыдыралыңа, хөй на-ционал кижилерниң бөгүңүгү ажыл-херектеринде илереп турар-дыр.

Улуг башкы Ленинниң төртүт-үңинден бээр 100 харлаар оюнга уткуштур бар чор бис. Мен 70 чыл-да чурттап эртим. Бо үениң дур-гузунда акы-дуңма найыралдың кандыг-кандыг чагай үлгөргө иер-бедим дээр! Ылангы дайын чыл-дарында тыва чоннуң патриотчу сеткилин, улуг орус чыңга найырал-чы сеткилин чүдөн артын несиң иле-рэн. Тывага Совет эрге-чагырга-ның 25 чылдарың дургузунда акы-дуңма найыралдың бижимели дына баян.

Амгы Хову-Аксинга чурттап, ко-бальт эртемни тыварыңа чүңү киригген хүндүктелгиг егбе диртин,

күрүне шанналының лауреады деп атты эдилеп ора-дыр мен. Чоннуң хайырлаан улуг аас-кемжи ол-дур. Ынчаарга бижин-билитти шоңарлап билер тыва арат чемекейниң-даа дашты, куйларың билер тургаш, ону шинчилеп, оон курлавырын айтты, күчүлүг комбинатты туудуп болур деп үндөзилеп шыдаар турган бе? Чок. Ол дээрге Ленинградтан маңаа кээп, каш чыл улай даш шинчилеп, шудургу ажылдап турган орус оол-дар, кыстарың ачыы-дыр, бистин акы-думалышыңа нады амылдааны-выстың түннели-дир.

Тыва улустуң өзүңүң даай те-рели чөөн төрөл болур чүве болгай. Бистин улуг Төрзөн чуртувустуң улустарың — орус, украин, казак, кыргыз, белорус болгаш еске-даа ай-мак-сөөктүң кижилерин ыңчаар кө-рүп турар бис. Хову-Аксинга чаар-тылгашын, ында амылдап турар хөй аймак чонну көрүп олургаш, чор-гаарланып чуталаалар мен.

БАШТЫҢЧЫНЫҢ АДЫ-БИЛЕ

Чаа уластуруг төптениң тывыгылааның бойдус байла-ктарың амыдыралыңа болгаш ажылгааның, кур черле-рин шийгээткениң база транспорттуң бүтү хевирлериниң хөгжөүсүн ачымыда чонун аргыжар чоруу улагың. Совет Эвилелиңиң улустарың аразында харылааларын калбартырга дулаал турар. Совет республикаларда хөй националдыг кижилер кады чурттап база найыралдыг ажылдап турар.

(СЭКП-ниң Программасындан).

чартык чер-бажын тулуп а-дымыс.

— Кудумчуус бо-лур, Се-вил — деп, оон ээинге чу-гааладым. — Бистер ам эрги чурттакчылар болган-дыр бис. Кожаларымыс келир эвеспе, оларын талыг үтүкү, шайла-дып, кудумчуусту алыдыр чурттаар апар бис.

Чаа кудумчууну баштайгы чурттакчыларың саңыга киирер өөрүңүгү болбай кан-чаар. А геолог-шынчилел ажы-лы түлүктөп турган. Ичча-мыже чай-шөлөн аразында ажылдап турган, чаа бажы-ны туудуп ап, хоорайжыда чурттай бердирис. Кожалары-мыс-даа көшкүлөп келген. Бистин кудумчуус, ажылчын суур кончут дүргөн өзүп ке-ди. Төрзөн кудумчууска ажы-төлүсү-даа үндүр маннажып турар апарган.

Кудумчуустуң адын Вла-димир Ильич Ленинниң ады-биле адаан. Хову-Аксинг улуг кудумчуларың бирээ-зи ол. Бистер оон ажы-төлү, оон тургузуучулары болдувус. Мээн чуртталгамың кудум-чуу, куш-ажылчы бажымы-ның оруу-даа ол.

Ленин кудумчууңа, черле бистин Хову-Аксинга кайгам-чык кижилер чурттап турар. Кады ажылдап турар өш-те-римден эгелеп алап болур мен. Чер үттектиң Сергей Козлов-биле 1952 чылдан бээр ажыл-дап келдим. Бо кайгамчык орус эр база-ла мээн кудум-чууну хоочун чурттакчымы, а ажылга оон дуржулгазы улуг, аш-өөрүңгө хүндүлүг. Баштыңчыны ады-биле адаан тураскаалдыг кудумчуга ын-дыг кижилер өспөс ужуру-даа чок. Чер үттектиң Петр Ан-симов-биле эң эгезинде тура кады ажылдадымыс. Элечежиң кылар ишке чагыс өгүң ийи отуу ышкаш, үр чылдар-да бот-боттарыңыс солчуп, чагыс бригаданың ийи эа-ччөне ажылдап турар бис. Акы-дуңма ийи чонун төлө-лери бис, а колдуунда-ла ол дугайын бодавас-даа, сагыш чагыс ийи алышкы дег ажылдап турар бис.

Бистин кудумчуустан, Хо-ву-Аксинг тулугларыңа, комбинатта, ТЭЦ-те, «Сибирь-техмонтаж» демир канак-чыларыңа, демир элекчиле-ринде кангы маалырларын чок дээр! Дүүн чаа-ла ратно-га тыпа ижженерлер Болун-най Шимит, Доржу Бузур-ол, Оюн-оол Бартан оларын ат-тарың дилзедим. Сонга ка-раан баккылаптарыңа, ийи суур аразың автобузу ку-думчууңу өрү өскөдү, оон сонгазыңда тулугулар: орус Анатолий Глуховту, белорус Александр Горохетти көрдүм, олар ажылдаан эп бар чыт-кан чадавас. Анатолий Глу-ховтуң бригаданы эң дээрелер-ин саңыла турар, бригадир боду тос чыл ажылдаан, рес-публиканың хаак маргалаа-

зынга алды удаа чемпион бо-луп келген. Ол дээрге чутга тулугжу эвес, а Тываның спортчу алдарың база иен-кейиг камгалакчымы-дыр: ону бис «тына спортсмен» деп чоргаарал-биле адап турар бис.

Ленин кудумчуу ам үеде хоочун чурттакчыларың үш салгалың ораны болу бер-

рөөн кылып. Танды сынын буруңгу бедиринг чалыт-кадып турар. Улуг Ленинниң оруун элгерин, оон эң чутула чагыларың бирээни — улустарың улуг найыралын быжылдар дугайында чагы-ны амыдыралга боттандырып турар кижилерниң бажымы хе-рик, оккур болгаш бүүрел-дик болбай канчаар!

Кайы-даа хоорайда, кайы-даа суурда — бистин чурту-вустун хөй-хөй кудумчулары ышкаш, мээн чуртталгамың кудумчуу найыралдың бол-гаш аас-кемжити ораны-дыр. Эрте шактарда болуп хөй на-ционал ажылчынар шүгүлүп өртөр. Хүн үнүп олурда, дем-

С. М. ТУМЕН-ХӨӨ

ген. Огламнуң бичи - уруу Илананы агаарлап чораш, ТЭЦ-тиң чамдык ажылдакчы-ларыңа база ужураштын. Улагы берген орус ажылчын Дмитрий Клиньков комбинат-тың энергетика чүрөөни одалга негизде ажылдап ту-рар. Үр чыл ажылдаан ол эш ам чаа хевирин суургузун шийгээни алган, мергежил-диг машинистерниң бирээни апарган. Хөтүлүк-лаш-биле олар чаа хевирин суургула-рын республикада бир-ле ду-гаарында мында тургускан. Клиньковтуң элтери белорус Николай Огиренко, украин Ольга Замурейко база-ла ажы-лыңа далажып бар чоруу. А ТЭЦ-тиң хөмүр-лаш дээрбе-дээр негизин лаборантымы башкыр Василий Галаймова болук аныктар-биле кады клубче катып-хөгүлүт бар чыт-канын көрдүм.

Чуртталгамың кудумчуу-да кайгамчыктыг амыдырал үзүк чокка хайыгып тур. ССРЭ-ниң акы-дуңма улустары-ның хөй-хөй төлөөлери мында чыгылган, Хову-Аксин-ны улуг тулугуң аны-айгы үчүстөктарыңа ажыл-хе-

гилерниң ажы-төлү, өске ай-мак-сөөк деп башкалышпас уруу-ларың шөлөжө чоруп турар. Танды сынырың кайгамчык арыг агарыңа, чыгыг, чырык хүнүң хаа-зынга пенсционер кырган-нар чыгып келген, эртен үезин сактып, амгы шагы маадап олурар. Кымылдан келген самолёт хонуптарга, почта дажылчылары маннажы бээр. — Москваны, Ленин-градтың ажылчылары, Баш-кырияны нефтячилери, Ка-застаның тараамаалы, Ыраккы чөөн чүктүг кызы-гааржылары боттарың чурт-талгашын, ажал-ижин кырган-нарга илгезген болур. Чага-ны төндүр номчулал олур-да-ла, Москваның радиоу чагылаанып, ол хүн үгөн «Ирваз» солунуң мурунку чүтүлүп дамчыла бээр...

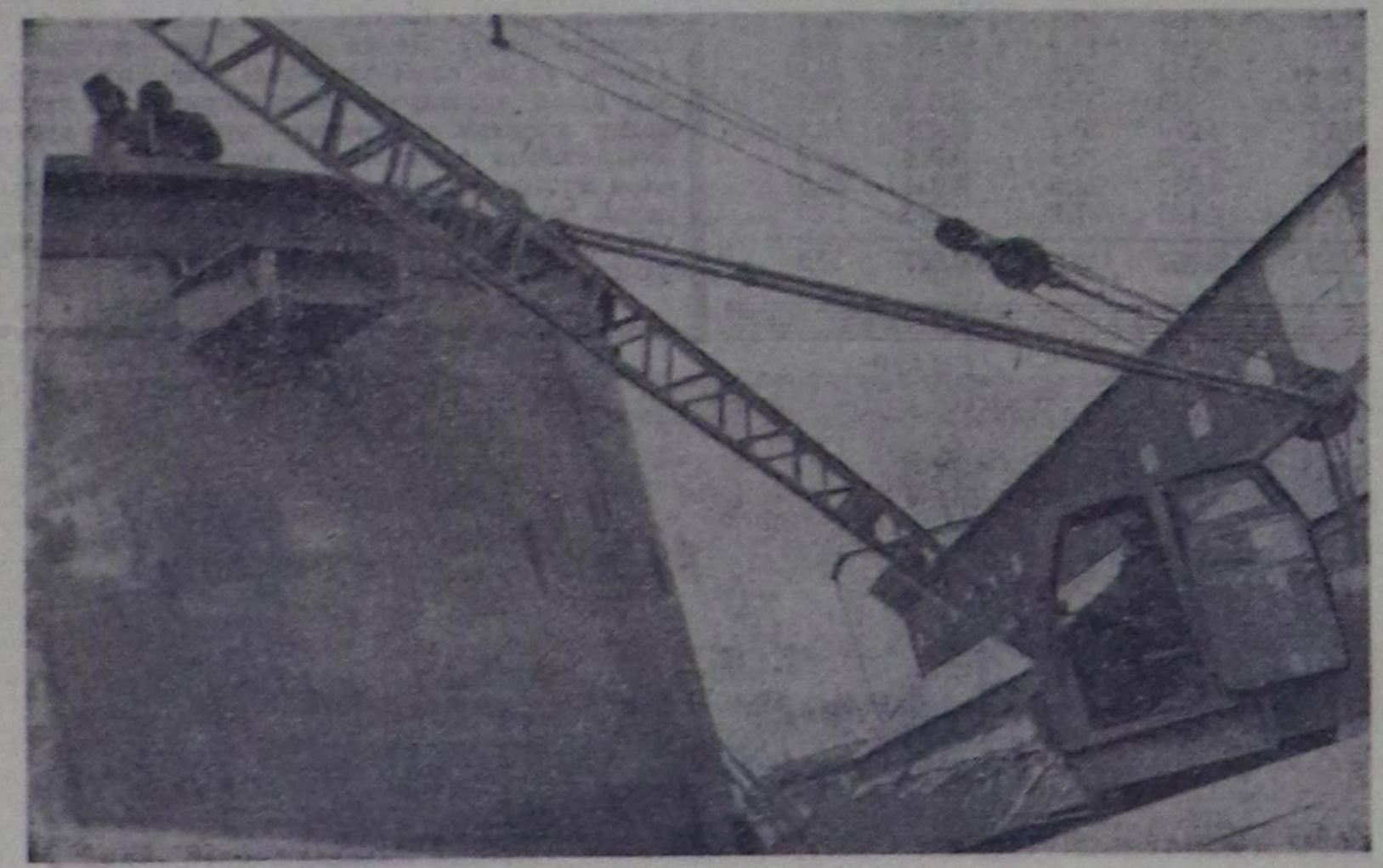
Найыралын болгаш аас-кемжитиң сууру, ажылчын Хову-Аксин, оон кол кудумчу-зу мынчаар чурттап турар. С. ТУМЕН-ХӨӨ. Тыва АССР-ниң Дээди Со-сединиң депутат. Геолог-шынчилел партиясының чер үттээр мастери.

«Тывакобальт» комбинаттың кол корпусунун автокал болгаш турнукутуула бедирлеринг туудуңа монтаж ажылдары түдүктөп турар. Ында «Сибирьтехмонтаж» монтажчылары ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: үстүңдө — муракчы бригадирлерниң бирээни Семён Чильчигешев (солгог талазында) анык мон-тажниктерге инструкция берип тур; он талада — турну-кутуулаа цегинде монтаж ажылы чоруп тур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ ФОТОСУ.

Акы-дуңма найыралдың бижимели

«СИБИРЬТЕХМОНТАЖ» МОНТАЖНИКТЕР БРИГАДИРИ

Семён Петрович ЧИЛЬЧИГЕШЕВ:

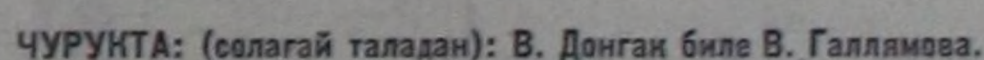
— Бистин чуртувуста «кол кижини» аймак-сөөк, дуу кижини ындыг национал дээр чүве шагда-ла читкен. Ынчан-гаш улустарың акы-дуңма найыралын көрүп, оон боттут чижектерин чутга-лаарга, сеткилге чоргааранчиг. «Сибирь-техмонтаж» тууду-монтаж кылдыр аны-ганы национал ажылдакчылары бо улуг тулугда келген турары база-ла ханы ужурулг.

Мээн бригадамда шүптү-ла бөдүүн оолдар бар. Шериг албаны, Сибирьниң улуг тулугларыңе комсомолчу путёвка,

мергежилче чүткүл — бо үш сөс-биле оларны кижини бурузунуң намдарын чу-гаалап болур. Олег Закинович, Борис Самарин, Владимир Локатьков, Николай Костюк болгаш өскөдөр-даа дуржулга-дыг монтажниктер апарган. Хову-Аксин-да улуг тулугуң нарын байдалында олар тывынгыр ажылдап турар. Улуг хемчээлди демир материалдарын бээр эккээри берге, ыңчангаш заводтун күчү-лүг кезектерин маңаа канчаар, соок үе-лерде ол ажылдын бергезин кым-даа би-лир.

Бодум дугайы хөй чүве-даа чутгаала-вас мен. 1956 чылдан бээр монтажниктеп келдим. Тывага база үр үеде команди-ровкалап кээп, Ак-Довурактын «Даг-дугу» комбинатын ажылга кииргизе, аңаа ажылдап турдум. Оон соонда Крас-ноярск крайга — Төйүнү демир тывыш че-ринге болгаш Абазаның чеч уургайыңа монтаж ажылдарын кылып чордум. Ам — мында: кобальт комбинатын ажылга-ла кииргизе ажылдаар деп бодап турар бис.

Сибирьниң улуг тулуглары — найырал-дың тулуглары, оларны бистин Төрзөн чуртувустун хөй-хөй нацияларының тө-лөөлери туудуп турар. Ынчангаш бистин бо командировкамыс база-ла найырал-дың аян-чоруу, чүрөктин күзели, ону эки күүседиң бис.

Чоокта таныш хойжуларым
бар, чагыыр боор-дур. Чаяаш

ЧУРУНТА: Беш чылдың шалыпчы тудуу «Тывако-балыт» комбинатында химия лабораториязының уадртукчузу, инженер Болуннай Нончуквич Шимит (он талаан) двожила

УЛУГ ЭВЕС хүрэн дөхтөр
нийн иштгиде мынча деп би
жээн: «Ажыктыг казымалдар
ның курлавырын ажитканы
бааза шинчилээни дээш Кыргы
Ууракович Хойтпак-о о л г
1952 чылда СССР-ини Куруу
шанялынын лауреады атти
тывыскап». Ийет, ажыктыг ка
зымалдарнын курла в ы р ы
ажытканы болгаш шинчилээни

ту-ла 40 хар чүтсөн, колдуу-
ла тыа (Сөөлүгү уенин аялы-
биле «тыа»-деп сөстү чыгарып-
тыа кижилерге өрсө, хичим-
рым тыага өскөн-төзсөн, үч-
чүрттаан өскө-даа айман-сө-
улдүс хамаарыштырын сөзү-
лөргө мынд). Кичимарыл да-
Саглы багындын ирадым көш-
пөс сарлык малчынынын олту-
ан комбинааттын кол мети-
лүргү, техникти ээтирменин
баштайы тыа кавидялы Бу-
зур-оол. Аңгегенин тем хаан-
ты аңчы, ан шүүт өрзө-
ден үмөйи «аңаар», хичим-

чан түрүр. Дүлпээниңин ч
тен сөгүт Мухтар Ауэзовт
кады төрөп дучкамы дег ч
зах кыс чүкүтүт машина ч
роениң баккылаң эрте
Ажыла калдыгы сиңикке
кыжыларын таалаан сөгүт
лпелен ала-кайгаар түпте
жум үнөйиң дыппаң чоруту
га, узбектеринг узуң ху
уңу, Кавказ чүртүтүлгү
онаагый айлгам. Бол
уңуңуң улаустарың ууң
ууң дүргөн-дүргөн коңияң
ры кулакты тааладым кээр.

Алдын-оол ДАРЖАА.

(Уланчыгы).

И. Келин-Сенги.

